

Ballenegger Róbert szerepe a magyar és a nemzetközi talajtanban

BALLENEGGER RÓBERT ahhoz a generációhoz tartozott, amelynek döntő szerepe volt a talajtan mint tudomány kialakításában, és módszereinek, tematikájának lefektetésében. Ez a nemzedék, amelyet a talajtan története második nagy nemzedékének is nevezhetünk, akkor nőtt fel, amikor a DOKUCSAEV, HILGARD, RAMANN és mások által kialakított új tudomány — a talajtan — önállóvá vált, elszakadt a geológiától, de módszerei, a tudomány tárgya, a vizsgálatok célja még nem alakult ki. Mindezek elméleti és gyakorlati formába öntése, kidolgozása és elterjesztése a talajtan tudományának azon generációjára hárult, amely szerencsére hamar felnőtt számos európai és tengerentúli országban, és amelynek egyik tevékeny képviselője éppen BALLENEGGER RÓBERT volt.

Hosszú lenne felsorolni — még a teljesség igénye nélkül is — azoknak a tudósoknak a nevét, akik e generáció törzsgárdáját alkották. Nem kis büszkeséggel lehet és kell azonban arról megemlékezni, hogy közöttük számos magyar szakember is vezető szerepet játszott: INKEY BÉLA, TIMKÓ IMRE, TREITZ PÉTER, SIGMOND ELEK és BALLENEGGER RÓBERT, hogy csak a legkiemelkedőbbeket említsük.

Jellemző volt e nemzedékre az is, hogy a talajtan mint önálló tudomány kialakítása mellett nagy figyelmet fordítottak a társtudományokkal való kapcsolatra, s a szakterület nemzetközi vonatkozásaira is. Szerencsés körülmény volt, hogy általános műveltségük, nyelvtudásuk és tájékozottságuk jó alapot biztosított mindehhez. Ez az egyik magyarázata annak a jelentős szerepnek, melyet a magyar talajtan évtizedeken keresztül nemzetközi vonatkozásban is játszott.

Míg INKEY és TIMKÓ e nemzedék idősebb tagjai közé tartozott, BALLENEGGER RÓBERT egyike volt a legfiatalabbaknak, és alkalma nyílt arra is, hogy munkásságát több mint fél évszázadon keresztül folytathassa, egyre inkább alkalmazva a talajtan újabb szemléletét és módszereit is. Tanúja volt a talajtan döntő időszakainak és e tudományág fejlődésének oly hosszú időn keresztül, ami csak kevés tudósnek adatik meg. Emellett azonban mind nemzetközi, mind pedig hazai viszonylatban tevékeny részese volt nemcsak tudományosan, hanem szervezeten is számos olyan irányzatnak és intézkedésnek, melyek jelentősen befolyásolták a tudományág fejlődését.

Közismert BALLENEGGER RÓBERT nemzetközi tudományos tevékenysége, elsősorban a Nemzetközi Talajtani Társaság, sőt az ezt megelőző nemzetközi szervek életében. A Nemzetközi Talajtani Társaság alapításánál is szerepe volt, s e Társaság számos bizottságában munkálkodott és töltött be tisztséget egészen a második világháborúig. A második világháborút követő időszakban sajnos nem volt módja a Társaság 1950-es amszterdami kongresszusán az újjászervezésben résztvenni, s ezzel magyarázható, hogy a neki szánt megtisztelő megbízatást nem kaphatta meg. 1956-ban, mikor a felszabadulás után magyar talajtani szakemberek első ízben kapcsolódtak be a Nemzetközi Talajtani Társaság munkájába, a párizsi VI. kongresszuson, a magyar delegáció vezetője volt, s újra találkozhatott azzal a sok kollégájával, tanítványával, akikkel évtizedekig dolgozott együtt, s akik körében osztatlan megbecsülésnek és tiszteletnek örvendett. Ebben az időben azon-

ban már kora nem engedte meg, hogy aktívabban kapcsolódjék be a nemzetközi tevékenységbe. Amennyire lehetőségei engedték széles körű levelezést folytatott, és elmondhatjuk, hogy a kapcsolatok fenntartása révén egész haláláig résztvett a talajtan nemzetközi tudományos életében.

Szerte a világon számos talajkutató, akinek túlnyomó része ma már maga is idős, tanítómesterének tekinti, és alapvető munkáira, nézeteire való hivatkozás ma is fellelhető a legkülönbözőbb országokban. Jellemző, hogy BALLENEGGER RÓBERT ifjúságától haláláig a talajtan genetikai felfogása mellett állt, és munkáiban, melyek ugyan tematikailag igen széles körűek voltak, sosem hagyta figyelmen kívül a talajtanak a földtudományokkal való kapcsolatát. Emellett azonban a talaj tápanyag-szolgáltató képességétől kezdve a természeti környezethez való viszonyán keresztül szinte minden talajtani kérdéssel foglalkozott, publikációiban megtalálhatjuk a talajkémia, talajfizika, sőt talajbiológia vonatkozásait is.

BALLENEGGER RÓBERT, mint nemzetközi hírnévnek örvendő tudós, komoly befolyást gyakorolt a tudományos életre, szerencsésen ötvözve a kutató és tudományszervező tulajdonságait. Ez a szerencsés összhang megnyilvánult hazai tevékenységében is. Már az első világháború előtt is résztvett a Földtani Intézetben a tudományos munka szervezeti előkészítésében és lebonyolításában. Ilyen irányú munkássága azonban az önálló Talajtani Intézet szervezésével, rövid fennállásával és felszámolásával kapcsolatban kiemelkedő.

Az első magyar Talajtani Intézet megalakításában és rövid tevékenységében BALLENEGGER RÓBERT működése nemcsak tudományosan, hanem minisztériumi kapcsolatainak vonatkozásában is jelentős. Ebben az időben ugyanis, mind a Tanácsköztársaságot megelőző hónapokban, mind pedig a Tanácsköztársaság idején az akkori Földművelésügyi Minisztériumban is dolgozott, és a fennmaradt okmányok tanúsága szerint szakterületünk referense volt. Ilyen minőségében készítette elő a Talajtani Intézet megalakítását. A minisztérium rajta keresztül gyakorolta az intézet irányítását jóformán a működés minden területén, az intézet javaslatait pedig ő továbbította a felső szervek felé.

Az első magyar Talajtani Intézettel kapcsolatban három periódust kell megkülönböztetnünk:

1. Az intézet létrehozatala;
2. Az intézet rövid működése;
3. Az intézet megszüntetése és felszámolása.

1. Az Intézet létrehozatala

A hazai talajtani kutatás az 1869-ben alapított M. Kir. Földtani Intézetben indult meg, s ez az intézet szervezte az 1909-ben rendezett I. Nemzetközi Agrogeológiai Konferenciát Budapesten. Mind a talajtani szakemberek számát, mind az anyagiakat, mind pedig a munka volumenét tekintve ebben az intézetben folyt hazánkban abban az időben a legjelentősebb talajtani kutatás. A talajtani részleg M. Kir. Földtani Intézet Agrogeológiai Osztálya néven működött. Ehhez magyarázatul hozzá kell fűzni, hogy a múlt század végén és e század elején az agrogeológia és talajtan kifejezéseket felváltva használták, és még nem zárult le az a korszak, melynek végén a talajtan önálló, a geológiától különböző tudományággá vált. A Földtani Intézet Agrogeológiai Osztálya évtizedeken keresztül jelentős tudományos és szakirodalmi tevékenységet fejtett ki, melyről a Földtani Intézet jelentéseinek sok évfolyama tanúskodik. Itt készültek el az első áttekintő és részletes talajtani térképek. Ezek közül ki kell emelni azokat a gazdálkodást is segítő részletes térképanyagokat, melyeket az intézet munkatársai — különösen az akkor állami és magánkézben levő nagybirtokok területéről — készítettek.

Hosszú időn keresztül próbálkoztak a Földtani Intézet Agrogeológiai Osztályának munkatársai azzal, hogy szakterületüket önállósítsák, más szóval talajtani intézetet hozzanak létre. Számos beadvány készült e tárgyban az intézet igazgatósága, de részben a Földművelésügyi Minisztérium felé is, amelyek végrehajtását azonban természetszerűleg a Földtani Intézet vezetősége tartózkodóan kezelte. Az első világháborút közvetlen megelőző időszakban, valamint a háború során egyre inkább aktuálisává vált a talajtani intézet

önállósítása, és mint TREITZ PÉTER, a Földtani Intézet agrofőgeológusa mondotta:

„Az a mozgalom, mely az agrogeológiai osztálynak a Földtani Intézet kebeléből való kihelyezését célozta, 1913. január hóban kezdődött . . . miután a Földtani Intézetnek nagyszabású fejlődése következtében a hely az intézeti palotában szűkké vált, s az Ampelológiai Intézetben hely bőven van, ezért kell foglalkozni az agrogeológiai osztálynak ez utóbbi intézmény helyiségeibe való átköltözésének kérdésével.”

A hivatkozott idézet egy ülés jegyzőkönyvéből való, amely 1915. február 29-én készült a M. Kir. Földtani Intézetben az agrogeológiai osztály kitelepítése tárgyában. Ezen LÓCZY LAJOS igazgató elnöklésével SZONTAGH TAMÁS igazgató, TREITZ PÉTER, HORUSITZKY HENRIK és TIMKÓ IMRE főgeológusok és BALLENEGGER RÓBERT geológus vettek részt.

A jegyzőkönyv ellentmondásos olyan értelemben, hogy több helyen az agrogeológiai osztály kitelepítéséről, más helyeken pedig az új intézet alapításáról beszél. Így pl. a jegyzőkönyv szerint:

„TREITZ PÉTER jelentést tesz arról, hogy LÓCZY LAJOS dr. igazgató úr szóbeli megbízása alapján dr. DÉGEN ÁRPÁD igazgató úrnak az osztály eddigi működését és munkakörét, továbbá az osztálynak új helyiségében való felállításakor felmerülő szükségleteit illetőleg felvilágosításokkal szolgált. Első sorban egy dolgozatban összeállította az agrogeológiai osztály történetét és az osztálynak működését az alapítástól számítva mai napig; továbbá tervezetet dolgozott ki az osztály által a jövőben végzendő munkáról. A munka másolatát benyújtotta az igazgatóságnak. Ezen munkán kívül még költségvetést is készített, amelyben az új intézet szükségletei és a felszerelés és berendezésre szóló költségek voltak felsorolva. Ebben a költségvetésben a laboratóriumi felszerelésre szükséges összeget dr. BALLENEGGER RÓBERT úr állította össze.”

Nem követhető nyomon, hogy a jegyzőkönyvben levő elgondolások realizálásának az útja mi volt. A későbbiekben ismertetésre kerülő iratokból következtetni lehet arra, hogy az új intézet alapítását elsősorban a Földtani Intézet agrogeológiai osztályának szakemberei támogatták és szorgalmazták, míg a Földtani Intézet vezetése szerette volna a kérdést más úton megoldani, és az Intézet integritását megőrizni. Ezt támasztja alá az a földművelésügyi miniszternek címzett felterjesztés, melyet LÓCZY LAJOS 1918. november 18-án keltezett. Ebben arra hivatkozik, hogy a

„. . . több mint 20 év előtt létesített agrogeológiai osztály dacára jelentékeny számú tagjainak (5) mindeddig azért nem fejthették ki elegendő gyakorlati tevékenységet, mert az agrogeológiai tudománynak újabb időbeli rohamos fejlődéséhez képest a Földtani Intézet évek óta meg nem újított (indemnítási) költségvetése nem engedte meg a szükséges laboratóriumi felszerelések beszerzését, és a gazdasági termelés tanulságainak kísérleti szempontból való figyelembevételét.”

E beadványban javasolja, hogy egy megszerzendő telken vagy épületben helyezték el és fejlesszék az agrogeológiai osztályt.

„A Földtani Intézet agrogeológiai osztálya eddigi szervezetével meghagyandó a mostani kötelékben; kibővített munkaköréhez képest adassék hozzá a szőlőkert és erdőművelés talajvizsgálói kara is az egységes kutatás és ennek gyakorlati értékesítése javára. Külső munkatársak a gazdaságkörből is alkalmaztassanak, hogy a talaj megítélése termelés szempontjából minél szélesebb körben terjedjen.”

1919. március 16-án a magyar földművelésügyi miniszter 67140/IX. 2. 1919. sz. rendelete az új intézményt megalapítja, és annak vezetőjéül TREITZ PÉTERT nevezi ki (1. ábra). Mint írja:

„a helyi viszonyok miatt a mostani helyiségekben marad (az intézmény)”

de előrevetíti azt, hogy a Földtani Intézet kötelékéből az új intézmény helyileg is elkerül.

Magyar Földművelésügyi Minister.

67140/IX.2. 1919.sz.

I. ö Szakasz.

Az országos mezőgazdasági növénytani és szőlő -
szeti intézet szervezésére vonatkozó 1917. évi május hó I-én kelt
104315 sz. rendeletet hatályon kívül helyezvén, a mellékelt terve -
zet szerint létesítendő új intézet agrogeológiai állomásának ve -
zetőjévé T r e i t z P é t e r intézeti főbányatanácsost nevez -
tem ki.-

Erről az intézetről azzal értesítem, hogy elrendel -
tem, miszerint az agrogeológiai állomás egyelőre a helyi viszonyok
miatt a mostani helyiségekben marad, utasítást adtam azonban
S t e i n e c k e r F e r e n c dr. ministeri tanácsosnak, mint
az új intézet kiküldött ministeri biztosának, hogy az agrogeológiai
állomást a most kinevezett Treitz Péter állomásvezető útján minél -
előbb szervezze meg, s mielőbb az lehetséges lesz, az agrogeológiai
állomást a földtani intézet kötelékéből vegye ki, s az új intézet
keretébe illessze bele.-

Treitz Péter kinevezési rendelvényét a ministeri
biztos útján kézbesítettem.-

Budapest, 1919. március 16.

Buza Barna s. k.

A magyar Földtani Intézetnek Budapest.-

1. ábra

Az első magyar Talajtani Intézet alapító rendeletének fotokópiája

Az okmány alapján sem határozták meg
azt pontosan, hogy az újonnan létrehozott
szervezeti egység állomás, osztály, vagy inté -
zet lesz-e. Ezeket a kifejezéseket eléggé rend -
szertelenül, váltakozva alkalmazzák az újon -
nan létrehozott „agrogeológiai” más helyen
„talajtani” intézményre.

A Magyar Földművelésügyi Minisztérium
aktáján, de a dátumból ítélve (V. 3.) 381/1919.

sz. már a Népbiztosság által hozott rendelet
intézkedik: „A Földtani Intézetben működő
agrogeológiai osztálynak az Országos
Növénytani Intézetbe való áthelyezése”
tárgyában. Ez az okmány, amely a Földtani
Intézetnek szólt, kiemeli, hogy

„... az Intézetben működő agrogeológiai
osztályt az Országos Növénytani Intézet
helyiségeibe (II. Debrői út 15.) helyezzük

át. Az új intézet „Országos Talajtani Intézet” elnevezés alatt fog működni, és hatáskörébe tartozik mindazon ügyek intézése, melyek eddig a Földtani Intézet agrogeológiai osztályához tartoztak, nevezetesen: Magyarország talajainak és egyéb felszíni képződményeinek tanulmányozása és térképezése, a talajjavítások, talajcsuszamlások és a gazdasági vízellátás kérdéseiben hivatalos szakvélemények adása. A Talajtani Intézet tagjai a Földtani Intézet személyzete közül: TREITZ PÉTER, TIMKÓ IMRE, MAROS IMRE és BALLENEGGER RÓBERT geológusok, továbbá HEIDT DÁNIEL térképrajzoló és DÖMÖK TERÉZ műszaki rajzoló.”

Mint látható, BALLENEGGER RÓBERT szerepe kettős: egyrészt a minisztériumban előadója és előkészítője a Talajtani Intézettel kapcsolatos intézkedéseknek, másrészt az intézet munkatársa. Természetszerűleg ez magával hozza azt is, amire a későbbiekben még visszatérek, hogy az új intézettel kapcsolatos felelősségből BALLENEGGER RÓBERT különleges részt vállal.

Az intézet megalakítása után a Debrői útra (ma Herman Ottó út) való átköltöztetése következett, valamint a működéshez szükséges felszerelés megszerzése, amely nem annyira új beszerzésekből, inkább a Földtani Intézetben levő tárgyak átadásából állt. Annak ellenére, hogy a minisztérium intézkedése egyértelműen írja elő mindazon eszközök és tárgyak átvitelét, mellyel az agrogeológiai osztály a Földtani Intézetben dolgozott, ezeknek csak kisebb része került az új intézetbe, inkább a könyvtári anyag volt számottevő. BALLENEGGER RÓBERT részt vett az átadás foganatosítására létrehozott, ún. likvidáló bizottságban is.

A Magyar Földművelésügyi Népbiztosság 504./1919. IX. B. sz. alatt adta ki az Országos Talajtani Állomás szervezeti szabályzatát, melynek előkészítésében BALLENEGGER RÓBERT nagy szerepet játszott. Az alábbiakban teljes terjedelmében ismertetjük, mert jó képet ad nemcsak arról, hogy milyen feladatokkal és szervezetben kívánták azt működtetni, hanem arról is, hogy a főfeladatok olyanok

voltak, melyek megoldásának szükségességét a későbbi időszakokban újlag felvetették, de ezek csak a felszabadulás után, az önálló Talajtani Intézet létrejöttével voltak megvalósíthatók.

„Az Országos Talajtani Állomás szervezeti szabályzata

I. Az intézet czíme, működési köre és feladata

1.

Az intézet czíme: „Országos Talajtani Állomás”

A Földművelésügyi Népbiztosságnak alárendelt különálló tudományos intézmény, melynek működési köre a Magyar Tanácsköztársaság egész területére terjed ki.

2.

Célja: a) Magyarország részletes talajtani felvétele, a felvétel eredményeinek a tudomány és a földművelés igényeinek megfelelő módon való ismertetése.

b) E végből elkészíti és kiadja Magyarország általános és részletes talajtani térképeit, továbbá Magyarország különféle talajainak mintáiból gyűjteményt állít össze.

c) A rendszeres munkaterv alapján készülő felvételeken kívül az állomás végzi azoknak a területeknek részletes talajtani felvételét, amelyek a mezőgazdasági kísérletügyhöz tartozó intézmények kísérleteket végeznek. A kísérletek folyamán állandóan vizsgálja a talajokon végbemenő változásokat.

d) A talajtani felvételek alapján az állomás hivatalos szakvéleményeket ad talajjavítási, talajcsuszamlási, gazdasági vízellátási és általában minden, a talajtan körébe vágó sakkérdésekben.

II. Az állomás szervezete és személyzete

3.

a) Az állomás élén az állomás vezetője áll, aki az állomás két osztályvezető geológusával az állomás tanácsát alkotja.

b) Az állomás tanácsa irányítja az intézmény működését; készíti és jóváhagyás

végett a Földművelésügyi Népbiztosság elé terjeszti a következő naptári év felvételi tervzetét; előkészíti az intézet költségvetés-előirányzatát, felügyel a jóváhagyott felvételi terv pontos keresztülvitelére, előterjeszti évenként egyszer az intézmény működéséről szóló jelentést, melyet nyomtatásban is megjelentet.

c) Ezenkívül a tanács gondoskodik a hasonló célú és más tudományos intézetekkel való kapcsolatáról.

d) A tanácsnak egyik tagja a pénztár és a leltár kezelésével bízatik meg.

f) Minden osztályvezető geológushoz segéderőként egy vegyész van beosztva, aki a felvételekhez szükséges vegyi vizsgálatokat végzi.

g) A talajtani felvételekhez, továbbá tudományos, esetleg gyakorlati tekintetben fontos talajtani kérdések megoldásához az állomás esetről-esetre olyan szakembereket is igénybe vehet, akik nem tartoznak az intézmény kötelékébe. Ilyen külső munkatársak a Talajtani Állomás megbízásából végzett vizsgálataikról az állomásnak tesznek jelentést, amely gondoskodik az eredmények közzétételéről.

h) Az állomás térképészei a felvevő geológusok részére szükséges térképek előkészítésével, és az elkészített talajtani térképek másolásával foglalkoznak.

III. A talajtani térképek kiadása és a talajtani vizsgálatok eredményeinek ismertetése

a) Az állomás főfeladata az ország talajainak térképezése. Az elkészített térképeket a megfelelő magyarázó szöveggel megjelentetni tartozik. Elsősorban Magyarország átnézetes talajtérképe adandó ki 1 : 750 000-es mértékben.

Ezután az egyes vármegyék talajtérképe adandó ki 1 : 200 000 mértékben.

b) A talajtani kutatások eredményeit az állomás az évente megjelenő: „Az Országos Talajtani Állomás Évkönyve” c. kiadványban adja ki.

IV. Laboratóriumi vizsgálatok

a) Az állomás laboratóriuma csak a térképezéssel kapcsolatban gyűjtött talajminták vizsgálatával foglalkozik. Magánosok részére talajvizsgálatot az egyes vegyvizsgáló állomások végeznek.

V. Az Országos Talajtani Állomás külön költségvetéssel bír, és minden erre vonatkozó, valamint egyéb dologi és személyi, nem különben szakkérdésekben közvetlenül ír föl a felettes hatósághoz és közvetlenül levelez minden hivatallal. Az Országos Növénytani Intézet tanácsának az Országos Talajtani Állomás vezetője, vagy ennek helyettese rendes tagja, abban a többi állomással való szükséges közreműködést megbeszéli, azonban szak-, személyi és költségvetési ügyekben az intézeti tanácstól teljesen függetlenül jár el.

A vidéken működő kísérleti intézetek (állomások) talajtani vagy agrikultúr osztályainak szakkérdésekben megbízásokat adhat, melyet azok rendes munkakörükön belül elvégezni tartoznak.

Budapest, 1919. június hó 27.

Népbiztosság helyett:
STEINECKER”

2. A Talajtani Intézet rövid működése

A Tanácsköztársaság rövid fennállása alatt aránylag nagy gondot fordított az új intézetre, különösen, ha tekintetbe vesszük azt, hogy az akkori gazdasági, közlekedési stb. viszonyok milyen nehezek voltak, és az újonnan megalakított intézmény is mennyi kezdeti nehézséggel küzdött (pl. telefonnal sem rendelkezett). A Földművelésügyi Népbiztosság néhány olyan kérdés megvizsgálására és véleményezésére hívta fel az intézetet, amelyeknek az adott időszakban közvetlen gyakorlati jelentőségük volt, vagy úgy vélték, hogy ilyen jelentőségük van.

Ezek közül az egyik a KÜZDÉNYI SZILÁRD „talajművelési próbagépeivel” való kísérletezés. KÜZDÉNYI SZILÁRD talajművelő gépe a

kor szakirodalmában több helyen szerepel. A módszer a mai altalajlazításhoz hasonló, talajtakarással és más eljárásokkal is kiegészült. KÜZDÉNYI SZILÁRD a kísérleteket az intézet két vezető szakemberével, TREITZ PÉTERrel és BALLENEGGER RÓBERTtel együtt folytatta.

Az intézet késedelem nélkül hozzáfogott a tudományos munkához, sőt a jövőre nézve terveket is készített, melyekben széles körű talajfelvételezés, a vizsgálatok kiterjesztése stb. szerepelt. A tervek az intézet személyi állományának növelésére, a munkatársak szakmai fejlődését biztosító lehetőségek megteremtésére is kiterjedtek. Mint tudjuk, az intézet alig néhány hónapig működött, tevékenységének publikációs nyomai természetesen nem maradtak fenn, hiszen sem az idő rövidsége, sem a körülmények nem tették lehetővé, hogy eredményeiket összefoglalhassák, és nyomtatásban is közzétehessek. A fennmaradt levéltári anyagok inkább feltejtéseket, kiküldetési papírokat, igazolósokat stb. tartalmaznak. Kitűnik azonban ezekből az is, hogy tervbe vettek felvételezési munkálatokat, kiadványok előkészítését, továbbá könyvek beszerzését. Mindezekből látszik, hogy az új intézet munkatársai az intézet stabilizálódására, fejlődésére számítottak.

Mai szemmel visszatekintve tisztelettel kell adózni azoknak a szakembereknek, elsősorban BALLENEGGER RÓBERTnek, akik oroszlánrészt vállaltak a Talajtani Intézet megteremtésében és beindításában.

3. A Talajtani Intézet megszüntetése és felszámolása

A Tanácsköztársaság bukása után a Budapesti Közlöny augusztus 13-i számában megjelent kormányhatározat hatályon kívül helyezte a Tanácsköztársaság rendelkezéseit. Erre a rendelkezésre hivatkozva LÓCZY LAJOS, a Földtani Intézet igazgatója 1919. október 5-én a Földművelésügyi Minisztériumnak feltejtést írt, melyben az intézkedések felülvizsgálását, és a Talajtani Intézethez helyezett személyek visszairányítását kéri. Levelében

elég élesen foglal állást, amikor a következőket írja:

„Kérem Nagyméltóságod intézkedését ebben az ügyben, hogy a földművelésügyi népbiztosság hatályon kívül helyezett, önkényes és megokolatlan személyi érdekek szerint történt intézkedései rendeztesenek.”

A Tanácsköztársaság bukása után az ellenforradalmi rendszer általában sommásan érvénytelenítette a Tanácsköztársaság intézkedéseit, és azokkal szemben, akik azokat képviselték vagy végrehajtották, rendkívül brutálisan bánt el. Az akkori időszak légkörében a Talajtani Intézettel kapcsolatos eljárás szinte kivételes, hiszen nem került sor fizikai bosszúra, állásból való elbocsátásokra, ami pedig jellemző volt az ellenforradalom retorziójára.

Nehéz ma már megindokolni, hogy miért történt ez így a talajtani szakterületen, inkább csak találgatásokra vagyunk utalva, hiszen bizonyítékokkal nem rendelkezünk. Tény viszont, hogy a minisztériumban STEINECKER FERENC főosztályvezető volt a Tanácsköztársaságot megelőzően, a Tanácsköztársaság alatt és utána is a szakterület felügyelője. Kivételes eset, hogy őt az ellenforradalom hatalomra jutása után sem mozdították el. Lehet, hogy ez a tény és egyéb személyi okok is közrejátszottak abban, hogy a Talajtani Intézet megszüntetése és felszámolása nem hirtelen történt, és a korszakra jellemző bosszúra sem került sor a Tanácsköztársaság alatt tisztséget viselt szakemberekkel szemben.

Így LÓCZY LAJOS fentebb már idézett levelében ugyan hivatkozik a Tanácsköztársaság rendelkezéseit hatályon kívül helyező kormányrendeletre, mégis csak a talajtani intézmény szervezeti és személyi revízióját kéri, de még ebből a dokumentumból nem derül ki, hogy az egész intézmény létét, vagy csak egyes szervezeti kérdéseket kíván felülvizsgáltatni. A beadványból úgy tűnik, hogy TREITZ PÉTERt, TIMKÓ IMRÉt és BALLENEGGER RÓBERTet nem kívánja a Földtani Intézethez visszahelyeztetni. A levélből az is kiviláglik, hogy a Tanácsköztársaságot megelőző időszakban a minisztérium által történt intézet-alapítást nem vitatja, csak az utána történt

intézkedéseket, melyekért a Tanácsköztársaságot hibáztatja.

Az intézet vezetői, TREITZ PÉTER és BALLENEGGER RÓBERT igyekeznek, ha nem is következtesen, az intézetet fenntartani. 1919. végén és 1920. elején felterjesztéssel fordulnak a földművelésügyi miniszterhez. E felterjesztésekben hol „Talajtani Állomás”-nak, hol „Talajtani Intézet”-nek nevezik az intézményt.

1920. október 18-án, tehát több mint egy évvel a Tanácsköztársaság bukása után történt végleges döntés arról, hogy a Talajtani Intézetet megszüntetik, ill. személyi és anyagi állományát a Földtani Intézetbe visszahelyezik. A visszaköltözés évekig tartott, melynek során BALLENEGGER RÓBERTnek kellett a visszaköltöztetéssel kapcsolatos teendők nagy részét is elvégezni. Meg kell jegyezni, hogy a Tanácsköztársaság bukása után BALLENEGGER RÓBERT minisztériumi tevékenységére utaló nyomok már nem találhatók, ez nyilván megszűnt, és munkája az intézetre korlátozódott.

A Talajtani Intézet megszüntetése és a Földtani Intézetbe való visszaköltözés során uralkodó hangulatról, valamint BALLENEGGER helyzetéről jó képet ad TREITZ PÉTERnek a minisztériumhoz írt 1921. március 22-i levele.

„Nagyméltóságú Minisztérium

Az agrogeológiai osztály egy részének áthelyezése alkalmával az osztály egykori laboratóriumainak felszereléséből mellékeltem — A) alatt csatolt nyilatkozat bizonyossága szerint már semmiféle sem volt meg. Ennélfogva a Debrői úti helyiségbe a közös felszerelésből nem jutott a leltározott tárgyakon kívül más műszer vagy edény. Az 1919. május hó 3-án kelt 381/1919. IX. B. 2. számú rendelet, mely a kihelyezésről intézkedik, az agrogeológiai osztálynak nem leltározott laboratóriumi felszereléséről nem tesz említést. Az átköltözés alkalmával tehát csak azokat az üvegenműeket hozták át, melyek Dr. Ballenegger Róbert úr laboratóriumában az ő speciális használatára szolgáltak. Az átadást Dr. Emszt Kálmán és Dr. Ballenegger Róbert urak maguk között intézték el. Dr. Ballenegger Róbert úr a Debrői úti laboratóriumában a

műszereket és edényeket máig lezárt szekrényben tartja.

Az 1919. május hó 15-én kelt 799. IX. B. rendelet a pénztár és a 504. IX. B. rendelet a leltár ügyeinek ellátásával Timkó Imre főgeológus urat bízta meg. A felsorolt rendeletekből kitűnik, hogy nekem laboratóriumi felszerelés kiválogatása és átszállítása körül cselekvő szerepem nem volt, s minthogy Dr. Ballenegger Róbert úr a laboratóriumi szekrényeket mai napig elzárva tartja, nem is győződhettem meg arról, hogy mit hoztak át az átköltözés alkalmával.

Mindezek alapján mély tisztelettel kérem a Nagyméltóságú Minisztériumot, hogy a visszaköltözés alkalmával Timkó Imre főgeológus és dr. Ballenegger Róbert geológus urakat megbízni méltóztassék, hogy ők az elhozott laboratóriumi felszerelést az én közreműködésem nélkül adják át dr. Emszt Kálmán főgeológus úrnak.

Mély tisztelettel
Budapest, 1921. március hó 22.

Treitz Péter
m. kir. főbányatanácsos intézetvezető

Érdekes, hogy ezt a levelet TREITZ PÉTER még mindig intézetvezetőként írja alá, holott, mint szó volt róla, az intézet akkor már nem létezett.

A fentebb idézett levél mutatja, hogy BALLENEGGERrel szemben a Talajtani Intézet megszűnése után enyhén szólva különös tendenciák érvényesültek. Jóllehet semmi nyoma nem maradt annak, hogy felelősségre vonásban vagy retorzióban lett volna része, mégis valószínűleg a Földtani Intézetbe való visszatérés utáni szellem nagyban közrejátszott abban, hogy BALLENEGGER rövidesen a szakoktatás területére távozott.

A két háború közötti időszakban BALLENEGGER tudományos munkája igen széles körű volt, a talajtan és agrokémia nagy területét fogta át: oktatott, publikált és fontos szerepet játszott a Nemzetközi Talajtani Társaságban is. Hazai közéleti tevékenysége azonban többé már nem érte el a régi szintet. Részt vett ugyan minden, a tudományterüle-

tet érintő megmozduláson, de kezdeményező készsége, aktivitása mérsékeltébbé vált.

A Nemzetközi Talajtani Társaság II. bizottságában és a szikes albizottságban folytatott munkáját nemzetközi elismerés övezte.

Figyelemre méltó, hogy hazánkban a két világháború között többször és ismételten felvetődött talajtani intézet megalakításának szükségessége. Ennek egyik példája a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Vegyészmérnöki Szakosztályának 1938. évi április hó 6-án MÓRY BÉLA szakosztályi elnök vezetésével tartott vitaülése, melyen javaslat született a talajtani kutatómunka fejlesztésével és gyakorlati eredményeinek hasznosításával foglalkozó országos szervezet kiépítésére. Az ülésen a kor vezető talajtani és agrokémiai szakemberei (SIGMOND ELEK, ZUCKER FERENC, KREYBIG LAJOS, KOTZMANN (MADOS) LÁSZLÓ, ARANY SÁNDOR, HERKE SÁNDOR, DWORAK LAJOS, HATOS GÉZA, di GLÉRIA JÁNOS) tartottak előadásokat, melyekben a magyar talajtan és agrokémia eredményeit összegezték, különösen a termelésben felmerült problémákkal kapcsolatban.

Az előadásokat mind tematikailag, mind az előadók személyét tekintve úgy választották ki, hogy azok képviseljék a két tudományág eredményeit, és közvetett módon mutassanak rá e tudományágak alkalmazását és további fejlődését szolgáló intézményrendszer megteremtésének szükségességére. A javaslat egyértelműen talajtani intézet létrehozását tartja szükségesnek.

Az ülésen KÁLLAY MIKLÓS, a későbbi miniszterelnök is részt vett, aki ebben az időben az Országos Öntözésügyi Hivatal elnöke volt. Felszólalásában lelkesen támogatta talajtani intézet alapítását. (Figyelemre

méltó, de a kor szellemére jellemző is, hogy az ülés minden részletét tartalmazó anyag, mely sokat foglalkozik a magyar talajtani kutatás történetével és szervezeti kérdéseivel, azt aényt egy szóval sem említi, hogy 1919-ben önálló Talajtani Intézet létesült és működött. Igaz, hogy a két háború közötti szakirodalom sem járt el másképpen.) Ezen az ülésen a korszak jóformán minden talajtani szakemberre részt vett, és részletesen állást is foglalt, amint azt az ülés 202 oldalas kiadványa bizonyítja. Annál meglepőbb, hogy BALLENEGGER jelenlétéről vagy szerepléséről a könyvben nem esik említés.

A felszabadulás után már kora gátolta abban, hogy a tudományos munka mellett jelentősebb közéleti tevékenységet is fejtsen ki, bár élete utolsó éveiben is részt vett az Akadémia Talajtani Bizottsága vezetésében, tudományos tanácsokban stb. Publikációi rendszeresen láttak napvilágot szinte életének utolsó időszakáig. Folyóiratunknak haláláig szerkesztő bizottsági tagja, az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézetének pedig tanácsadója volt.

Már nyugdíjban, de sok területen tevékenykedve vált BALLENEGGER RÓBERT a magyar talajtan „nagy öregjévé”. Gazdag tapasztalatait, széles körű tudását készségesen bocsátotta mindannyiunk rendelkezésére, akik talán kezdetben nem is fogtuk fel mindig, hogy a magyar és nemzetközi talajtan történetének nagy alakja, hosszú és mozgalmas időszakok tanúja és cselekvő részese élt közöttünk.

SZABOLCS ISTVÁN

MTA Talajtani és Agrokémiai
Kutató Intézete, Budapest